

Græm Kær set i et historisk perspektiv

Introduktion

Danmarks Naturfredningsforening (DN) ønskede at frede landskabet med Græm Kær i årene omkring 1960. DN fastholdt ikke det formelle fredningsønske, da fredningsmyndighederne lod udarbejde en bevarende byplanvedtægt, som ifølge myndighederne de facto sikrede bevaring af områdets landskabelige kvaliteter. Først i 2018 udfordrede nogle lokale lodsejere denne opfattelse med fremkomsten af en række urigtige oplysninger om, at det altid havde været meningen, at Græm Kær skulle udstykkes. Borgmesterens velvilje over for udstykningsønskerne har betydet, at de facto fredningen af Græm Kær i dag er truet, hvorfor det er ønskeligt, at der sker en formel fredning af området, således som DN oprindeligt ønskede det.

På grundlag af arkivstudier i Statens Arkiver (Husby sognekommunes arkiv, Boligministeriets arkiv, Fredningsplanudvalgets arkiv og tinglysningsdokumenter) og i det private foreningsarkiv for Vester Husby Grundejerforening (VHGF) suppleret med nyere forskning og egne observationer fra flere end 50 års regelmæssige besøg i området som feriegæst og naturinteresseret vil der i det følgende blive givet et faghistorisk perspektiv på Græm Kær med vægt på områdets landskabelige, kulturhistoriske og miljømæssige kvaliteter.

Landskabelige værdier

DN var ikke ene om at nære betænkelighed ved det pres, der kom på det danske kystlandskab med et tiltagende sommerhusbyggeri fra slutningen af 1950'erne. Det fik statsminister H.C. Hansen til at etablere regionale fredningsplanudvalg (FPU), der skulle afveje hensynet mellem landskabelige værdier, fællesskabets frie adgang til de danske strande og nogle gruppers interesse for at bygge private sommerhuse. FPU for Ribe og Ringkøbing amter udarbejdede med baggrund heri detaljerede fredningsplaner for kyststrækningen fra nord for Søndervig til Fjand nord for Husby Klitplantage karakteriseret ved nogle af landets højeste klitter og et bagvedliggende åbent landskab, dog mod nord gående over i den 100 år gamle klitplantage. Kun ved Vedersø Klit, Vedersø sogn, var der en sammenhængende sommerhusbebyggelse, men underlagt en relativ stram byplanvedtægt fra mellemkrigstiden. De smukke kyststrækninger syd og nord herfor hørte til Husby sogn.

Husby sogneråd ønskede som andre kystkommuner indtægter ved udstykning af sommerhusgrunde, men et enigt sogneråd ønskede kun udstykning nord for Vedersø Klit og ønskede samtidig, at det skulle ske i respekt for områdets landskabelige kvaliteter. Det støttede derfor, at FPU rejste en fredningssag og stoppede yderligere udstykninger. Sognerådet kunne så bruge tiden til at lade en af landets førende landskabsarkitekter, senere professor, Anne Marie Rubin (AMR) udarbejde en byplanvedtægt for et sammenhængende sommerhusområde. Hun udarbejdede efterfølgende en anden byplanvedtægt for det åbne landskab vest og nord herfor omfattende Græm Kær, i vid udstrækning som angivet på plantegningerne inden for skovbyggelinjen. Udarbejdelsen af denne byplanvedtægt betaltes med ministeriel accept af FPU og godkendtes af sognerådet, der stod for tinglysning af vedtægten i 1964.

Da dette var sket, indstillede FPU til Overfredningsnævnet, at "udstykningsstopet" blev ophævet. Fredning blev anset for overflødig, således som FPU også gjorde gældende over for i hvert fald én privat lodsejer, der ønskede at frede sin jord. Alle byggesager indsendtes de følgende år til FPU, der påså, at byplanvedtægten blev overholdt. Denne praksis ophørte dog i 1970'erne. Under forudsætning af fortsat overholdelse af byplanvedtægten frafaldt fredningsmyndighederne dette krav til den administrative procedure. Sommerhusejere og de lokale myndigheder handlede siden ud fra, at området de facto var fredet. Og det

lysåbne område mod vest og nord indgik i senere planmyndigheders udpegning af et bevaringsværdigt landskab, således illustreret med kort i Kommuneplanen 2013-2025. Det var ifølge planmyndighederne, og er stadig, del af et storskalalandskab med flere sårbare udsigtspunkter.

Kulturelle værdier

Myndighedernes behandling af senere dispensationsansøgninger og deres interne kommunikation viser, at planlægningsmyndighederne opfattede byplanvedtægterne som nogle af landets bedste. Gennem samspillet mellem åbent land, klitlandskab og plantage var det lykkedes at skabe et af landets smukkeste sommerhusområder, som det senest er fremhævet i Trap Danmark 6. udgave. Medvirkende hertil var, at AMR havde udfærdiget stramme bestemmelser for husenes placering lavt i landskabet, for grundstørrelser og for byggestil afspejlende områdets traditionelle byggestil. Det gjaldt ikke mindst det åbne område med særlige restriktioner. Dette område skulle bevare sin åbne karakter og være præget af de få gamle klitgårde. Nogle få nye byggefelter blev placeret i smalle bånd nær eksisterende veje, primært hvor enkelte sommerhuse allerede var bygget.

Sommerhusområdets fremtræden er baggrunden for de museale myndigheders udpegning af Vester Husby som et særligt kulturmiljø, jf. Kommuneplanen 2021-2033. Områdets kulturelle værdi kan i vid udstrækning tilskrives AMR's indsats i samspil med det lokale sogneråd og fredningsmyndighederne. Ny forskning, der bl.a. lå til grund for en udstilling på Dansk Arkitektur Center i København i 2022 om fremtrædende kvindelige arkitekter, viser, at de gennemgående træk ved AMR's tanker for planlægning af sommerhusudstykninger i høj grad genfindes i planlægningen af Vester Husby.

Miljømæssige værdier

Græm Kær er et gammelt lavbundsområde, der med statsstøtte blev drænet i midten af 1950'erne til landbrugsformål. Den centrale del af området anvendtes til kvægdrift, og grundvandet stod så højt, at der stod åbent vand i vinterhalvåret. Det var fortsat tilfældet, da grøfterne blev gravet dybere i begyndelsen af 1990'erne som led i 1980'ernes første vandmiljøplan. De amtslige miljømyndigheder og VHGF modsatte sig dog Det danske Hedeselskabs forslag om endnu dybere grøfter med henvisning til negative miljømæssige konsekvenser. I stedet kom der krav om opførelse af miler ved hvert sommerhus, som spildevandet pumpedes op i for at få en større nedsivningsdybde. De overflødiggjordes i begyndelsen 2010'erne, da hele Vester Husby kloakeredes.

Uanset disse forskellige miljøvenlige tiltag blev nogle grøfter gravet dybere af landmænd i den nordlige, centrale del af kæret, hvortil der er tilstrømning af grundvand fra den nærtliggende plantage og Natura 2000-område. Det var tilfældet omkring årtusindeskiftet, da de tilstødende marker overgik fra kvægdrift til planteavl og yderligere i de seneste år, hvor landmændene har ønsket udstykning af Græm Kær. Holstebro Kommune har noteret, at der er sket "hårdhændet" grøfterensning, men med henvisning til utilstrækkelige data ønsker den ikke at gribe ind over for landmændene.

VHGF har tilsluttet sig Holstebro Kommunes vurdering udtrykt i Kommuneplanen 2017-2029, at Græm Kær med fordel kan bringes tilbage til sin oprindelige tilstand som vådområde. Som våd- og engområde må en væsentlig del af den oprindelige biodiversitet i området forventes at vende tilbage i samspil med det nærtliggende Natura 2000 område og Naturnationalpark Husby Klitplantage.

Per Boje, professor emeritus, dr.phil. i historie ved SDU

Platanvej 12

5230 Odense M